

Nr 244.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående bidrag till restaurering av Varnhems klosterkyrka; given Stockholms slott den 5 mars 1920.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att såsom bidrag till kostnaderna för fullföljande av Varnhems klosterkyrkas restaurering bevilja ett belopp av 126,000 kronor samt därav anvisa på *extra stat* för år 1921 såsom reservationsanslag 60,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Olof Olsson.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 mars 1920.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
UNDÉN,
THORSSON,
HOLMQUIST,
OLSSON.

Departementschefen, statsrådet Olsson anförde härefter:

Bidrag till
restaurering
av Varnhems
klosterkyrka.

Vid anmälan den 7 januari 1920 av anslagsbehoven under riksstatens
för år 1921 åttonde huvudtitel hemställde jag under punkten 53, att Kungl.
Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående an-
slag till restaurering av Varnhems klosterkyrka, för ändamålet beräkna ett
belopp av 126,000 kronor, därav på extra stat för år 1921 såsom reserva-
tionsanslag ett belopp av 60,000 kronor¹. Min hemställan i detta hän-
seende blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Efter det ärendet numera undergått ytterligare beredning, tillåter jag
mig ånyo upptaga detsamma till prövning.

Varnhems klosterkyrka utgör som bekant ett av de från såväl histo-
risk som kulturhistorisk synpunkt mest intressanta minnesmärkena i vårt
land. Det förstörelsearbete, som tiden åstadkommer, har ej kunnat undgå
att även beträffande Varnhems klosterkyrka lämna spår efter sig, och se-
dan länge hava åtgärder vidtagits och planlagts för att söka återställa och

¹ I det tryckta statsrådsprotokollet för den 7 januari 1920 står på grund av tryckfel 46,000 kronor.

bibehålla denna kyrka i ett värdigt skick, motsvarande dess allmänt erkända rangplats bland våra medeltida minnesmärken.

Redan genom kungl. beslut den 22 januari 1887 medgavs, att av den s. k. De la Gardieska gravkassan, uppkommen genom försäljning av en fastighet, som genom gåvobrev den 6 maj 1719 skänkts till Varnhems kyrka för att med räntan därav skulle underhållas riksrådet och presidenten greve Gustaf Adolf de la Gardies samt hans föräldrars gravställen i nämnda kyrka, finge användas vad som erfordrades för utförande av vissa arbeten för vidmakthållande och förskönande av Varnhems kyrka, dock ej utöver ett belopp av 30,000 kronor, med förbehåll att någon utbetalning från kassan till Varnhems församling likväl icke finge äga rum, förrän ritnings- och kostnadsförslag till de ifrågasatta arbetena blivit i vederbörlig ordning fastställda.

Med yttrande den 6 december 1905 överlämnade domkapitlet i Skara till Kungl. Maj:ts prövning en av Varnhems församling gjord ansökning om tillstånd till vidtagande av vissa restaurerings- och andra åtgärder beträffande församlingens kyrka.

De åtgärder, som av församlingen beslutits, avsågo ombyggnad av det stora tornets stomme och dess täckande med kopparplåt, omtäckande av de båda västliga spirorna likaledes med kopparplåt, av kyrkans tak — efter ombyggnad av en del takstolar — medelst skiffer med kopparbeslag samt av strävpelarnas fall med kopparplåt, anskaffande av innerbågar med glas i kyrkans samtliga fönster, inläggande av nytt kalkstensgolv uti sidogångarna i kyrkan och av trägolv under bänkarna, anskaffande av nya bänkar med dörrar samt anordnande av värmeledning med lågtrycksånga.

Kostnaderna för de beslutade reparationsarbetena beräknades till 90,960 kronor.

I utlåtande den 19 november 1907 anförde dåvarande överintendents-ämbetet i anledning härav huvudsakligen följande:

Vid granskning av ärendet och bedömande av de föreslagna åtgärdernas lämplighet borde man enligt ämbetets förmenande utgå från den principen att söka så mycket som möjligt bevara Varnhems ålderdomliga klosterkyrka sådan den för det dåvarande befunne sig. Det torde numera få anses överflödigt att framhålla omöjligheten av att söka återställa byggnaden i dess »ursprungliga skick». Redan tolkningen av detta begrepp kunde i förevarande fall bliva ganska svår. Fråga kunde nämligen bliva, om kyrkan borde givas det utseende, hon hade före eller efter branden år 1234, eller om man skulle söka återställa henne i det skick, vari hon framstätt, innan Magnus Gabriel De la Gardie åren 1668—1671 lät grundligt reparera henne, d. v. s. sådan hon tett sig, efter det konung Johan III och hertig Karl av Södermanland lätit »uppbygga och renovera» det år 1566 avbrända klostret. Det vore nog sant, att någon ingående och fullt vetenskapligt ordnad undersökning av kyrkobyggnaden i fråga och av marken däromkring tyvärr ännu icke utförts; men det måste dock medgivas, att, så intressanta

och upplysande svar på åtskilliga spörsmål rörande vår medeltid en sådan undersökning säkerligen skulle giva, densamma dock icke kunde lämna några fullt uttömmande upplysningar om huru byggnaden under de olika tidsskedena i alla sina detaljer framträtt. Varje försök till rekonstruktion måste alltså till någon del grunda sig på mer eller mindre osäkra antaganden och av denna orsak ur historisk och arkeologisk synpunkt bliva så gott som fullkomligt värdelöst.

Varnhems klosterkyrka, sådan den nu stode där efter alla olika, mer eller mindre våldsamma restaureringar, ombyggnader och tillbyggnader, vore i allt fall ett av våra dyrbaraste arkitektoniska minnesmärken, som till sitt yttre vore ovanligt måleriskt och till sitt inre måhända bildade ett av vårt lands mest stämningsfulla kyrkorum.

De nu ifrågasatta åtgärderna avsåge i huvudsak att rekonstruera den stora tornspirans stomme, iståndsätta takkonstruktionerna, ersätta nuvarande täckningsämnet spån med skiffer och kopparplåt samt att utbyta de nuvarande järnugnarna i kyrkan mot en mindre vanprydande uppvärmningsanordning; någon ändring av kyrkans former avsåges icke därmed.

På grund av genom överintendentensämbetets försorg verkställda undersökningar på platsen hade ämbetet kommit till den övertygelsen, att någon rekonstruktion av den stora tornspiran icke vore av behovet påkallad, utan att tornspirans konstruktiva stomme genom föga vidlyftiga och relativt särdeles billiga reparationsåtgärder kunde sättas i ett för dess framtida bestånd fullt tillfredsställande skick. Ämbetet föreslog, att tornstommen finge undergå en grundlig och fullt sakkunnigt verkställd reparation.

Beträffande förslaget till ombyggnad till en del av takstolarna över kyrkan hade ämbetet icke något att däremot erinra.

Förslaget att använda annat täckningsmaterial för spiror och tak än det nuvarande måste givetvis betraktas såsom en icke oväsentlig förändring i kyrkobyggnadens nuvarande utseende och konstruktion samt såsom stridande mot den uppställda principen att söka bevara kyrkan i dess nu framträdande skick. Ehuru de av församlingen föreslagna täckmaterialen, koppar och skiffer, måste anses såsom de ur teknisk synpunkt bästa och minsta eftersyn fordrande, kunde dock icke mot ett fortsatt begagnande av det i vårt land av ålder brukade materialet spån några svårare invändningar göras, förutsatt att den spån, som funne användning, vore av fullgott virke, rätt tillverkad och pålagd samt att taket sedermera under tidernas lopp väl underhölles genom regelbundet återkommande strykningar med tjära. Ämbetet föreslog därför, att såväl spiror som tak och konterfortfall finge fortfarande bliva täckta med samma sorts ekspån, som där ursprungligen kommit till användning, och att den gamla spånen finge kvarligga och begagnas i så stor utsträckning, som det visade sig möjligt.

Med avseende å den föreslagna värmeledningen erinrade ämbetet, att pannrummet, som förlagts under norra transeptarmen, med sitt golv antagligen komme så djupt under kyrkans grundmurar, att det kunde vara förenat med en viss risk för byggnadens bestånd att utföra densamma; under alla omständigheter syntes dess anläggande å platsen i fråga medföra ganska vidlyftiga och dyrbara förstärkningsarbeten för de omkringliggande grundmurarna samt dräneringsarbeten av alltför betydande omfång och kostnader. Antagligt vore väl ock, att man såväl vid pannrummets anläggande som vid framdragandet i kyrkans golv av rörledningarna icke skulle kunna undgå att vanhelga ett större antal gamla gravplatser. Av dessa skäl och då därtill lades det störande intrycket av de talrika i kyrkan uppställda värmeelementen, ville det förefalla, som om det föreslagna uppvärmningsättet icke borde komma till utförande.

Att i en sådan kyrka som Varnhems helt undgå att profanera gamla gravar vid

utförande av en centralvärmeanläggning torde vara hart när ogörligt. Det syntes dock, som om man skulle kunna inskränka denna olägenhet till den minsta möjliga genom att använda sig av de två på ömse sidor om huvudingången belägna utrymmena till värmekammare och i dem anordna kalorifärer samt uppdraga skorsten till takåsen mellan de båda västra småtornen. De båda för den föreslagna uppvärmningsanordningen behövligen utrymmena hade visserligen sedan början av 1700-talet varit upplätta till gravkor, det ena åt ätten Leijonstolpe och det andra åt kronfogden Wahrenberg. Skulle kvarlevor av dessa gravinnehavare eller andra befinna sig ovan korens golv, borde dessa kvarlevor nedsättas i valv under golven i de respektive rummen.

Mot anordnande av innanfönster och härför uppgjord ritning hade ämbetet intet att invända.

Kyrkans golv, som för närvarande läge i ett och samma plan, dolde de västliga pelarnas baser men icke de till de östliga pelarna hörande. Detta berodde enligt av f. d. riksantikvarien H. Hildebrand lämnad utredning därpå, att golvet i kyrkans västliga halva ursprungligen legat ett trappsteg lägre än i dess östra, där golvet nu befunde sig i sitt ursprungliga läge. Då det icke gällde att återställa kyrkan i dess forna skick och man redan för länge sedan av bekvämlighetsskäl höjt golvet i västra delen, torde ändring av dettas nivå nu icke vara att förorda. Att höja sockeln på de västliga pelarna vore lika litet att tillstyrka, då det ju vore tack vare dessas läge man numera kunde konstatera, att kyrkans golv en gång legat i två olika plan. Ingendera av dessa åtgärder inginge dock i det föreliggande förslaget, som allenast avsåge att, utan rubning av stengolvets nuvarande nivå, inlägga nytt stengolv i sidogångarna samt trågvall ovanpå stengolvet under bänkarna. Vid sitt tillstyrkande av dessa åtgärder erinrade ämbetet blott om önskvärdheten att vid uppbyggnaden av det nuvarande golvet noggranna undersökningar och anteckningar borde göras icke blott angående den eventuella förekomsten av gravar utan även beträffande rester av äldre grunder och murar.

Församlingen hade för sin del antagit ritningar till nya bänkar och bänkdörrar, emedan de nuvarande bänkarna befunnits obekväma. Då emellertid de nuvarande bänkarna hade en vacker indelning med fyllningar och ramstycken, syntes det ämbetet lämpligare att, med användande av de nuvarande bänkdörrarna och i samband med erforderlig reparation av dessa, ombygga bänkarna enligt en av ämbetet uppgjord ritning.

Fasadritningarna visade kyrkan befriad från puts, beklädd med kalksten samt fogstruken. Kyrkans gamla stomme, som vore utförd av kalksten, torde under långa tider hava stått oputsad. Stråvpelarna, vilka tillkommit på 1600-talet, hade däremot sannolikt aldrig varit avsedda att stå oputsade, och kalkstenen i kyrkans fasader torde under årens lopp hava blivit betydligt angripen av tidens tand. De å ritningarna angivna åtgärderna i detta hänseende skulle sålunda helt säkert fordra en högst väsentlig höjning i arbetskostnaderna. Kyrkans yttre borde enligt ämbetets mening allt fortfarande vara putsat.

Kostnaderna för de ifrågasatta åtgärderna enligt ämbetets tillstyrkan skulle uppgå till sammanlagt 49,800 kronor eller alltså omkring 41,000 kronor mindre än enligt församlingens förslag.

Vidare framhöll ämbetet behovet av nedschaktning av den kyrkan omgivande marken samt dennas dränering. I följd av kyrkogårdens planering och påfyllning med jord hade kyrkans sockel delvis blivit dold, och omkring södra korsarmen och dess tillbyggnader samt koret hade en falsk sockel blivit anbragt, bestående av mot muren på högkant resta kalkstenshällar, vilka icke hindrade markens fuktighet att suga sig

upp i murarna och inuti kyrkan visa sig såsom fuktfläckar på väggarna, och till följd av bristande dränering hade nedre partierna av en del bänkar genom fukt starkt angripits av röta. Utom de estetiska och arkeologiska skäl, som talade för ett återgivande åt byggnaden av dess sockel genom sänkning av den omgivande marken, förefunnos alltså mycket tungt vägande praktiska skäl, som fordrade genomförandet av berörda åtgärd samt markens dränering, vilken senare på grund av terrängförhållandena icke torde möta några svårigheter i samband med förestående restaureringsarbeten.

Slutligen framhöll ämbetet kraftigt vikten därav, att under hela den tid, arbeten fortginge vid Varnhems kyrka, på platsen funnes en arkitektoniskt och även historiskt bildad man, som hade till uppgift att övervaka och kontrollera arbetena och företaga de undersökningar, uppmätningar och studier, som under restaureringsarbeten vid en byggnad av ifrågavarande art givetvis måste komma att visa sig i allra högsta grad önskvärda. Varnhems klosterkyrka vore utan gensägelse en av våra värdefullaste byggnader från äldsta tid, och någon fullt genomförd undersökning och uppmätning av densamma hade icke ägt rum och icke heller förut kunnat utföras med samma framgång som nu i samband med pågående restaureringsarbeten, då man vid ett dylikt tillfälle, genom förefintligheten av ställningar och lättare tillgång till arbetskraft ävensom av den anledning, att kyrkan under tiden icke vore i bruk, med större lätthet och mindre kostnad samt mera ostörd kunde fullfölja undersökningarna och mätningarna. Resultatet av dessa skulle icke blott vara av största intresse ur historisk och arkitektonisk synpunkt, utan det skulle också bliva avgörande för bedömandet av de ytterligare åtgärder för byggnadens iståndsättande, som förr eller senare måhända torde visa sig behövlige.

Ämbetet hemställde alltså om medgivande, att följande åtgärder beträffande Varnhems klosterkyrka finge vidtagas, nämligen,

att den stora tornspirans stomme grundligt och på ett fullt sakkunnigt sätt reparerades;

att såväl spiror som tak och konterfortfall täcktes med samma sorts ekspån, som förut där använts, varvid den gamla spånen finge så mycket som möjligt begagnas, och att för alla beslag användes blyplåt;

att innanför nuvarande fönstren insattes innerbågar med spröjsverk och glas;

att nytt kalkstensgolv inlades i sidogångarna samt trägolv ovanpå stengolvet under bänkar, varvid, där nuvarande golv behövde uppbrytas, noggranna undersökningar och anteckningar skulle göras icke blott angående tilläventyrs förekommande gravar utan även beträffande rester av gamla grunder och murar;

att, med bibehållande och reparerande av de nuvarande bänkskärmarna och dörrarna, själva bänkarna för vinnande av större bekvämlighet ombyggdes i enlighet med hos ämbetet utarbetad ritning;

att ny uppvärmningsanordning utfördes i överensstämmelse med av ingenjören H. Theorell uppgjord ritning, enligt vilken de två på ömse sidor om huvudingången i kyrkans västra del befintliga gravkoren apterades till varmkammare, sedan på vederbörligt sätt gravkorens ägare kallats att anmäla sig och de i gravkoren förvarade kistor eller dylikt blivit, med iakttagande av största varsamhet, nedsatta i jorden; samt

att i samband med anordnande av sagda gravkor till varmkammare murade rökrör uppdroges till en över västligaste delen av takåsen ställd skorsten.

Vidare tillstyrkte ämbetet, att marken omkring kyrkan nedschaktades och dränerades, varvid torde åläggas församlingen

att, i sammanhang med berörda restaureringsarbetens utförande, nedschakta den kyrkan omgivande marken, så att sockeln på alla sidor av kyrkan framträdde till den höjd, den ursprungligen varit avsedd att äga; samt

att genom dränering söka grundvattenståndet i marken vid kyrkan till sådant djup, att olägenhet av fukt i kyrkan icke vidare behövde befaras.

Sedan vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien avgivit infortrat utlåtande i ärendet, medgav Kungl. Maj:t jämlikt beslut den 3 april 1908, att de av överintendentsämbetet föreslagna åtgärderna beträffande Varnhems klosterkyrka finge komma till utförande med skyldighet för församlingen att därvid verkställa de av ämbetet ifrågasatta schaktnings- och dräneringsarbetena. Därjämte förordnade Kungl. Maj:t,

att överintendentsämbetet skulle äga att för övervakande av restaureringsarbetet och utförande samtidigt av undersökning och sorgfällig uppmätning av kyrkan utse lämplig person, för vilken ämbetet hade att utfärda instruktion;

att vitterhetsakademien skulle äga att välja en representant för att jämte nyssnämnda, av ämbetet utsedda person verkställa undersökning och uppmätning av kyrkan;

att ett exemplar av uppmätningsskizterna och redogörelse för undersökningen skulle överlämnas till vitterhetsakademiens arkiv; samt

att, om under restaureringsarbetets gång mindre ändringar i det nu fastställda förslaget visade sig nödiga, sådana måtte verkställas, därest överintendenten och riksantikvarien därom enades.

Till bestridande av kostnaderna för restaureringsarbetets övervakande samt för kyrkans undersökning och uppmätning ställde Kungl. Maj:t till överintendentsämbetets förfogande ett belopp av 3,000 kronor.

I samband med fastställande av nämnda restaureringsplan beslöt Kungl. Maj:t likaledes den 3 april 1908 — med återkallande av förenämnda beslut den 22 januari 1887 — medgiva, att till Varnhems församling finge, under villkor att församlingen ansvarade för restaureringsarbetets utförande i huvudsaklig överensstämmelse med samma plan, till bestridande av kostnaderna härför från De la Gardieska gravkassan utgå ett belopp av högst 50,000 kronor, att av församlingen mot redovisningsskyldighet till domkapitlet i Skara lyftas i mån av arbetets fortgång, samt att församlingen finge såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för kyrkans uppvärmning av gravkassans räntemedel använda 500 kronor årligen, räknat från och med år 1908.

I en den 15 mars 1915 dagtecknad ansökning meddelade Varnhems församling, att, sedan dåmera en del av ifrågavarande restaureringsåtgärder blivit slutförda, det visat sig, att desamma av angivna orsaker betingat en

kostnad, som vida överstege den beräknade, samt att till följd härav ovan nämnda anslag å 50,000 kronor vore i det närmaste förbrukat, medan åtskilliga av de i den fastställda planen ingående arbeten ännu icke verkstälts. Då församlingen saknade medel att själv bestrida kostnaderna för utförandet av dels dessa arbeten, dels de föreskrivna schaktnings- och dräneringsarbetena med tillhörande komplettering av kyrkans sockel, dels ock en i samband därmed önskvärd avputsning och avfärgning av kyrkans yttre, anhöll församlingen om tillstånd att av De la Gardieska gravkassan använda ytterligare ett belopp av 60,000 kronor, som enligt av arkitekten Ragnar Östberg verkställd kostnadsberäkning erfordrades för ifrågavarande arbetens utförande.

I utlåtande den 13 juli 1915 framhöll överintendentsämbetet, att enligt verkställd förberedande utredning rörande det avsedda införandet av värmeledning i kyrkan det ifrågasatta värmeledningssystemet skulle medföra vissa förändringar i de planerade arbetena och medföra större kostnader än församlingen beräknat. Då emellertid denna utredning ej vore slutförd och ej heller åtföljts av någon detaljerad kostnadsberäkning och då vidare beträffande sockelns komplettering syntes förefinnas svårigheter att, innan nedschaktningsarbetena utförts, med tillförlitlighet beräkna nämnda kompletteringsarbetes omfattning jämte kostnaderna för detsamma och alltså för det dåvarande en fullt tillfredsställande utredning angående totalkostnaden varken föreläge eller syntes kunna uppgöras, ansåg ämbetet lämpligast, att åtgärderna tills vidare inskränktes till att omfatta sådana arbeten, som vore nödvändiga för att i möjligaste mån skydda kyrkan för skador. Överintendentsämbetet tillstyrkte beviljande av förnyat anslag ur den De la Gardieska gravkassan, dock tills vidare och i avvaktan på vidare utredning allenast i viss mindre utsträckning eller till ett belopp av 28,000 kronor. De av ämbetet åsyftade åtgärderna avsågo, utom schaktnings- och täckdikningsarbeten, takstolarnas och takpanelens ombyggande och lagning, spånbetäckning och tjärning samt anbringande av blyplåt, allt för mittelskeppet med konterforter och västtorn.

Enligt beslut den 18 februari 1916 medgav Kungl. Maj:t, att till bestridande av kostnaderna för ifrågavarande restaureringsarbeten finge till Varnhems församling, under villkor att församlingen ansvarade för arbetenas utförande i huvudsaklig överensstämmelse med den genom Kungl. Maj:ts beslut den 3 april 1908 fastställda planen, från De la Gardieska gravkassan utgå ytterligare ett belopp av högst 28,000 kronor att av församlingen mot redovisningsskyldighet lyftas i mån av arbetets fortgång.

I ett till överintendentsämbetet den 8 juni 1917 avgivet tjänstememorial från då tjänstgörande arkitekten hos ämbetet, professorn S. Curman, vilken

erhållit i uppdrag att såsom kontrollant övervaka restaureringsarbetena, anmälde Curman, att arbetena avstannat, i det att under år 1916 intet arbete, honom veterligt, utförts. Därjämte framhöll Curman, att, ehuru byggnaden icke för det dåvarande toge någon direkt skada, det dock icke kunde anses riktigt, att ett så förnämligt och dyrbart monument som Varnhems klosterkyrka skulle i årtal stå med provisorisk taktäckning och i halvfärdigt skick, då medel av allmän natur anvisats till arbetets utförande. Ett ingripande från myndigheternas sida ansåg Curman fullt motiverat och framhöll såsom lämpligast, att arbetet ställdes under ledning av en särskilt tillsatt kommission.

Sedan vederbörande myndigheter beretts tillfälle yttra sig i anledning av berörda memorial, föreskrev Kungl. Maj:t genom beslut den 14 december 1917, att restaureringsarbetena å Varnhems klosterkyrka skulle från början av år 1918 ombesörjas av en kommission, bestående av landshövdingen i Skaraborgs län, ordförande, biskopen i Skara stift, vice ordförande, och fyra andra ledamöter, som skulle utses, två av församlingen å kyrkostämman, en, tillika arkitekt, av överintendentsämbetet samt en av vitterhetsakademien. Tillika föreskrevs, att de för restaureringsarbetets utförande erforderliga medlen skulle ställas till nämnda kommissions förfogande mot skyldighet att inför domkapitlet redovisa för vad som för ändamålet utbetalats från De la Gardieska gravkassan.

I en av byggnadsstyrelsen med yttranden av domkapitlet i Skara och riksantikvarien till Kungl. Maj:t överlämnad ansökning anhöll under senare delen av år 1918 berörda kommission dels om tillstånd att få från kyrkans fasader borttaga den dåvarande bristfälliga putsbeklädnaden och rengöra de ursprungligen av huggen kalksten utförda medeltida fasadpartierna, under det att de i senare tid uppförda konterforterna och västtornen skulle avslammas med ett tunt lager kalkbruk i kalkstenens färg, dels ock att för bestridande ej mindre av kostnaderna för nämnda behandling av fasadytorna än även för slutförandet av genom förenämnda kungl. beslut den 18 februari 1916 anbefallda arbeten å kyrkans yttre iståndsättande jämte vissa till samma arbeten hänförliga åtgärder måtte, utöver redan för ändamålet anslagna medel, 78,000 kronor, från De la Gardieska gravkassan utgå ett belopp av 74,000 kronor.

Genom beslut den 8 november 1918 gillade Kungl. Maj:t det av kommissionen avgivna förslaget till behandling av kyrkans fasader samt medgav, att ett ytterligare anslag av högst 74,000 kronor finge från De la Gardieska gravkassan utgå till bestridande av kostnaderna för oförmålda arbeten och åtgärder för kyrkans yttre iståndsättande, att av kommissionen

mot redovisningsskyldighet till domkapitlet i Skara lyftas i mån av arbetenas fortgång.

I skrivelse den 26 augusti 1919 har förberörda kommission — med överlämnande av förslag till fullföljande av kyrkans restaurering — anhallit, att Kungl. Maj:t måtte dels fastställa nämnda förslag, dels medgiva, att såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för förslaget utförande finge från De la Gardieska gravkassan utgå ytterligare ett belopp av 60,000 kronor, dels ock vidtaga erforderliga åtgärder för att av 1920 års riksdag begära ett anslag av 126,000 kronor såsom bidrag till kostnaderna för fullföljande av restaureringsförslaget.

Jag tillåter mig här redogöra för vad kommissionen i sin skrivelse anför till stöd för sina förslag. Kommissionen yttrar följande:

I skrivelse den 3 augusti 1918 har kommissionen inför Kungl. Maj:t redogjort för restaureringsarbetets läge vid kommissionens övertagande av arbetsledningen, varjämte kommissionen framlade en plan för ett slutligt genomförande av den märkliga kyrkans *yttre* restaurering, vilken plan blivit av Kungl. Maj:t gillad genom brev den 8 november 1918. För att möjliggöra genomförandet av den sålunda stadfästade planen för kyrkans *yttre* restaurering har Kungl. Maj:t medgivit, att utöver redan tidigare för ändamålet beviljade anslag ytterligare 74,000 kronor finge utgå ur De la Gardieska gravkassan till bestridande av kostnaderna för oförmälda arbeten och åtgärder för kyrkans *yttre* iståndsättande.

I ovan oförmälda skrivelse den 3 augusti 1918 har kommissionen emellertid redan framhållit, att med de i densamma oförmälda *yttre* arbetenas slutförande Varnhems klosterkyrka dock icke kunde anses vara försatt i fullgott och värdigt skick. I kyrkan återstode nämligen viktiga och dyrbara arbeten, vilkas utförande redan i kungl. brev av den 3 april 1908 blivit fastställda, såsom omläggning av golvet, bänkarnas ombyggnad och införande av värmeledning, vartill komme ännu ytterligare en del nödvändiga arbeten, varom kommissionen föranstaltat utredning. Kommissionen har nämligen ansett det vara sin plikt att söka genomföra restaureringsarbetet så pass fullständigt, att Varnhems sällsynt vackra och märkliga kyrka kunde bli försatt i ett fullt värdigt och tillfredsställande skick, motsvarande dess höga rangplats bland landets förnämsta minnesmärken.

Kommissionens verkställande ledamot, byggnadsrådet Sigurd Curman har numera framlagt en utredning med förslag till Varnhems klosterkyrkas *invändiga* restaurering. Den viktigaste och ekonomiskt mest betydelsefulla frågan därvid är uppvärmningsanordningen. Hittills har man sökt uppvärma kyrkan med ett antal i kyrkan stående, synnerligen vanprydande kaminer, vilka å ena sidan ingalunda varit effektiva, å andra sidan på ett synnerligen beklagligt sätt förstört kyrkans inre genom sot och damm. I det förslag till restaurering av kyrkan, som blivit stadfäst genom kungl. brev den 3 april 1908, är uppvärmningsanordningen tänkt utförd enligt varmluftsystemet med värmekammare förlagda till de Leijoustolpeska och Wahrenbergiska gravkoren. Oavsett svårigheten att med tvenne så excentriskt förlagda värmekammare kunna tillfredsställande uppvärma den vidsträckta kyrkan har det med skäl gjorts starka invändningar mot spolierandet av tvenne enskilda gravkor. Det har vidare visat sig utom-

ordentligt svårt att kunna anvisa någon annan lämplig och ur alla synpunkter acceptabel plats för en värmecentral inom kyrkan. Av specialister på det värmetekniska området gjorda utredningar hava visat, att de enda användbara systemen torde vara antingen pumpvarmvatten med pannrum i en särskild, utanför kyrkan belägen byggnad samt värmeelement, placerade på lämpliga platser i kyrkan, eller elektrisk uppvärmning. Det senare av dessa system har den stora fördelen framför andra uppvärmningssystem, att det icke kräver några ingrepp i byggnaden eller några golvkanaler o. dyl. Det torde ur synpunkten av att byggnaden sasom ett värdefullt historiskt monument bör behandlas med största varsamhet vara att bestämt föredraga framför varje annat uppvärmningssystem. Kommissionen har låtit verkställa utredningar för båda här ovan nämnda system. Ingenjören K. Theorell har i skrivelse av den 21 augusti 1919 lämnat en utredning rörande en anläggning med pumpvarmvatten samt angivit kostnaderna för anläggning och årlig drift. Elektriska prövningsanstalten har i utlåtande av den 23 augusti 1919 utrett frågan om elektrisk uppvärmning och kostnaderna därför. Det visar sig då, att en pumpvarmvattenanläggning skulle kosta cirka 60,000 kronor, var till komma erforderliga byggnadsarbeten, vilka icke kunna beräknas till mindre än lägst 10,000 kronor, varför anläggningen skulle draga en kostnad av omkring 70,000 à 75,000 kronor. Den årliga driftkostnaden beräknas till cirka 7,100 kronor, varvid dock förutsättes ett kokspris av 6 kronor per hektoliter, vilket väsentligt understiger nuvarande kokspris.

Den elektriska värmeledningen beräknas draga en anläggningskostnad av cirka 38,000 kronor samt en årlig driftkostnad av cirka 4,400 kronor, därav för strömförbrukning 3,900 kronor.

Av dessa utredningar framgår sålunda, att elektrisk uppvärmningsanläggning ställer sig väsentligt billigare i såväl anläggning som drift. Den omständigheten, att den elektriska strömmen i regel avstänges mellan kl. 9 f. m. och kl. 2 e. m. på sön- och helgdagar, anses av Theorell vara av mindre betydelse, under förutsättning att den elektriska uppvärmningen anordnas så, att kyrkan under tillräckligt lång tid före gudstjänsten hålles uppvärmd till erforderlig temperatur. Den elektriska anläggningen är kalkylerad med sådana förutsättningar. Kommissionen har därför icke tvekat att föreslå införande av elektrisk uppvärmning i Varnhems klosterkyrka, helst detta system även ur konstnärlig och kulturhistorisk synpunkt erbjuder stora fördelar. Kommissionen har emellertid icke förbisett, att den årliga driftkostnaden även för den elektriska värmeledningen ställer sig så pass hög, att man icke kan förutsätta, att Varnhems församling ensam skall kunna bära densamma. Redan nu åtnjuter församlingen ett bidrag från den De la Gardieska gravkassan för kyrkans uppvärmning, och kommissionen har tänkt sig, att detta bidrag till kyrkans uppvärmning framdeles skulle kunna väsentligt ökas för att möjliggöra kyrkans effektiva uppvärmning medelst elektricitet. Gravkassans kapital bör därför icke anlitas mera än att det lämnar tillräcklig avkastning för att utom andra ordinarie utgifter även kunna bidra till kyrkans årliga utgifter för elektrisk ström till uppvärmning.

Utom värmeledningsfrågan är det särskilt tvenne arbeten i kyrkans inre, som syns kommissionen synnerligen önskvärda, nämligen golvets sänkning till ursprungliga nivåer samt förändring av den nuvarande orgelläktaren med dess orgelfasad.

Beträffande golvet får kommissionen anföra följande. Grävningundersökningar hava ådagalagt, att kyrkans pelare hava rikt profilerade baser, vilka helt eller delvis döljas av det nuvarande förhöjda golvet. Ursprungliga golvet har legat på andra och lägre nivåer än det nuvarande. Sålunda har långskeppets västligaste del legat djupast.

Dess östra del har legat några steg högre. Korets golv har slutligen legat högst. De olika nivåerna ha svarat mot kyrkans ursprungliga indelning under klostertiden. Ett återställande av de ursprungliga golvnivåerna skulle sålunda icke blott återgiva pelarna deras vackra baser utan giva en intressant och vacker artikulering åt själva kyrkorummets. Någon praktisk olägenhet av golvets sänkning kan icke befaras, sedan marken omkring kyrkan numera avschaktats och området grundligt dränerats.

I samband med denna förändring av golven har kommissionen föreslagit omordning av bänkkvarteren. Kommissionens förslag innebär, att fasta bänkkvarter anordnas endast i långhusets östra hälft, varigenom emellertid fullt tillräckligt antal sittplatser erhålles för församlingens ordinarie behov. Genom denna anordning skulle vinnas den stora fördelen, att skeppets västra del kan bliva fritt från bänkar och framtråda såsom en ståtlig pelarhall. — Vid stark tillströmning av åhörare kan i detta västra parti insättas lösa stolar och bänkar, en anordning som ju är synnerligen vanlig i utlandets stora kyrkor.

Den nuvarande orgelläktaren och orgeln äro insatta i kyrkan under 1800-talets senare hälft. De ersatte en tidigare läktare och orgel, uppförda vid Magnus Gabriel De la Gardies stora restaurering av Varnhems kyrka. Nuvarande orgelfasad och läktaranordning äro synnerligen vanprydande för kyrkan, utförda som de äro i en banal och klumpig stil. Dessutom belamra de skeppets västparti onödigt mycket. Det lider intet tvivel, att det mest önskvärda ur konstnärlig synpunkt vore, att läktare och orgel helt bortflyttades från skeppet, så att ljuset från det stora västfönstret finge fritt flöda in under långhusets mäktiga valv. En verkligt tillfredsställande plats för orgeln har icke kunnat anvisas på annat håll i kyrkan. Genom orgelverkets rationella ombyggnad kan emellertid läktaren väsentligt minskas. Av den tidigare läktarens barriär finnas mycket betydande delar bevarade. Dessa, som äro prydda med rika skulpterade 1600-talsornament, äro så pass fullständiga, att de med en viss komplettering mycket väl kunna återupprättas och användas för sitt ursprungliga ändamål. Av den gamla orgelfasaden hava tyvärr endast mindre partier bevarats i Varnhem. Kommissionen anser emellertid, att en ny orgelfasad, som ansluter sig till den bevarade läktarbarriärens karaktär, bör utföras för vinnande av värdigt utseende åt orgelpartiet. Ritning till sådan fasad kommer framdeles att underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Kommissionens förslag till kyrkans inre restaurering omfattar i övrigt åtgärder för valvens och väggarnas rengöring och behandling, för De la Gardieska gravkorets behöriga restaurering samt för en värdig och konstnärlig anordning av kyrkans möbler och äldre inventarier m. m.

Det av kommissionen antagna förslaget fullständiga innebörd framgår av skriven bilagda ritningar och beskrivning, utarbetade av byggnadsrådet S. Curman.

Såsom framgår av jämväl bilagda kostnadsberäkning kommer det ovan framlagda förslaget till inre restaurering av Varnhems kyrka att draga en kostnad av 173,075 kronor, vilken summa sålunda erfordras utöver tidigare anvisade medel till yttre restaurering. Emellertid får kommissionen i detta sammanhang anmäla, att ytterligare medel även erfordras för de yttre arbetena. Vid utförande av vissa av de yttre arbeten, vartill medel anvisades genom kungl. brevet den 8 november 1918, har det nämligen visat sig nödvändigt att utsträcka desamma till större omfattning än som från början varit beräknat.

Vid avschaktningen av marken kring kyrkan visade det sig nödvändigt att söder om kyrkan avschakta väsentligt större partier än man beräknat. På denna sida av

kyrkan blottades nämligen betydande rester av de gamla klosterbyggnaderna. Och dessas rationella behandling krävde, att man vid schaktningen gick fram till fasta murpartier, som kunde bilda en lämplig gräns mot den högre marknivån. Denna ökade schaktning har dragit en merkostnad av 2,500 kronor.

Vid utförande av grundförstärkningen under kyrkans konterforter och yttermurar visade det sig, att hela kyrkans grundmurar voro synnerligen dåliga. I stället för att utföra beräknad grundförstärkning på vissa ställen nödgades man förstärka *hela* kyrkans grund. Detta medförde en merkostnad av cirka 5,000 kronor.

Dessutom visade det sig nödvändigt att omtäcka större partier av korets spåntak än beräknat var, vilket medförde en merutgift av 2,200 kronor.

A de hittills utförda arbetena beträffande kyrkans yttre hava sålunda de beräknade kostnaderna överskridits med sammanlagt 9,700 kronor.

Utöver de tidigare angivna och beräknade yttre arbeten, har kommissionen ansett det nödvändigt att erhålla möjlighet att utföra vissa arbeten, som nödvändiggöras av den anbefallda och sedan verkställda avschaktningen av marken runt omkring kyrkan. Sålunda är det nödvändigt att sänka den till kyrkan ledande vägen ned till samma nivå som området närmast kyrkan, varjämte kyrkogårdsporten, uppförd av Magnus Gabriel De la Gardie, måste ombyggas. Densamma är nämligen numera alldeles fallfärdig, och markens sänkning har alldeles försvagat dess grund. Dessutom måste i samband med nu nämnda arbeten utföras omläggning av vissa delar av kyrkogårdsmuren, varjämte en del ruinmurar närmast kyrkogårdsporten måste förstärkas. Dessa arbeten beräknas draga en kostnad av 3,225 kronor.

För de yttre arbetenas fullbordande kräves alltså ett ytterligare belopp av sammanlagt 12,925 kronor.

För ett slutligt genomförande av Varnhems kyrkas yttre och inre restaurering erfordras alltså utöver tidigare anvisade medel ett sammanlagt belopp av 186,000 kronor. Denna summa kan visserligen synas stor, men om man betänker, att Varnhems klosterkyrka i storlek är jämförlig med våra domkyrkor — den är t. o. m. större än Skara domkyrka — så framstår densamma såsom mer än rimlig.

Kommissionen för Varnhems klosterkyrkas restaurering har icke tvekat att framlägga denna anslagsfråga inför Kungl. Maj:t, då kommissionen anser det otänkbart, att restaureringsarbetet skulle få avstanna, innan detsamma lett till ett färdigt resultat. Det gäller nämligen här, huruvida ett av Sveriges allra vackraste och värdefullaste historiska minnesmärken skall gå framtiden till mötes i ett mot dess betydelse svarande värdigt skick, eller om detsamma skall stå halfärdigt och i vissa partier vanvårdat. Kommissionen har ansett det såsom sin oavvisliga plikt att söka föra det påbörjade restaureringsarbetet fram till en värdig avslutning, trots att detta kräver icke obetydliga penningmedel.

Kommissionen har tänkt sig, att kostnaderna för arbetet böra så långt ske kan gäldas med medel ur den De la Gardieska gravkassan. Denna bör dock icke anlitas längre än till en viss gräns. Den bör givetvis icke minskas därhän, att den årliga avkastningen understiger de utgifter, som beräknas skola gäldas ur densamma.

De la Gardieska gravkassan visar enligt uppgift från dess förvaltare f. n. en behållning av ..... kronor 103,766: 14
vartill kommer egendomen Kyrkebo taxerat till ..... » 53 000: —

Summa kronor 156,766: 14

Kyrkebo är emellertid för lång tid utarrenderat mot en årlig arrendeavgift av 2,165 kronor.

Kommissionen har under sådana förhållanden tänkt sig, att ur De la Gardieska gravkassan skulle kunna till restaureringsarbetenas bekostande anvisas ett belopp av 60,000 kronor. Gravkassans kontanta tillgångar skulle då nedsättas till cirka 44,000 kronor, vilka kunna beräknas lämna en årlig avkastning av cirka 2,200 kronor, varför kassans hela årsinkomst skulle bliva cirka 4,365 kronor. Mindre torde densamma icke böra få bliva, i all synnerhet om årligt bidrag, såsom här ovan förutsatts, skall kunna lämnas till kyrkans uppvärmning.

Återstående delen av det för restaureringsarbetets genomförande erforderliga beloppet eller 126,000 kronor har kommissionen tänkt sig kunna erhålla genom statsanslag. Anslaget kan synas stort, men i förhållande till vad som tidigare av riksdagen beviljats för liknande ändamål, synes det av kommissionen här ifrågasatta anslaget synnerligen rimligt, då man betänker, att det här gäller en av landets allra viktigaste kyrkobyggnader. Ur den till Varnhems församling ursprungligen överlämnade De la Gardieska gravkassan har för den nu pågående restaureringen redan anvisats ett sammanlagt belopp av 152,000 kronor, vartill skulle komma det av kommissionen nu ifrågasatta beloppet av 60,000 kronor, varigenom nämnda kassas bidrag till restaureringsarbetets kostnader skulle komma att belöpa sig till 212,000 kronor. Det ifrågasatta statsbidraget skulle alltså icke komma att utgöra mera än omkring 37 procent av den totala kostnadssumman för restaureringsarbetet.

Kommissionens ansökning är åtföljd av följande:

Förslag till inre restaurering av Varnhems klosterkyrka:

Kyrkans invändiga restaurering omfattar följande arbeten:

Golvets återställande så vitt möjligt i ursprungligt läge, angivet av socklar, kolonnbasar och dylikt.

Valvens, väggarnas och pelarnas rengöring och befriande av ursprungligen fogstrukna delar från senare tillkommen puts. Kyrkans möbler ordnas och försätts i värdigt skick. I samband härmed möbleras koret om, norra tvärskeppet inredes till dopkapell, det gamla korskranket och den gamla orgelläktarbarriären återuppsätts och kompletteras.

En del nu igenmurade och under putsen dolda portal- och dörröppningar upptagas.

Samtliga kyrkans gravkor med tillhörande monument och minnestavlor repareras och uppsnyggas. Inredningen och monumenten i förrummet till De la Gardieska gravkoren renoveras och ordnas samt försätts i ett värdigare skick.

Den nuvarande orgeln förses med ny fasad, moderniseras och ombygges för att i möjligaste mån minska orgelläktaren.

Kyrkan förses med elektrisk värmeledning med egen transformator inom kyrkan. Elektriskt ljus införes i vindfång, sakristia, trappor och liknande utrymmen.

Kyrkans vindar rengöras.

Vid detta förslag är fogad specialbeskrivning beträffande de ifrågasatta arbetena.

Kommissionens ansökning åtföljes vidare av dels detaljerad kostnads-

beräkning för kyrkans restaurering, slutande å 186,000 kronor, dels skrivelse från civilingenjören H. Theorell angående värmeledning i kyrkan, dels ock utredning av elektriska provningsanstalten angående elektrisk uppvärmning i kyrkan. Med framställningen följa vidare erforderliga ritningar.

Över kommissionens framställning har riksantikvarien den 16 oktober 1919 avgivit infortrat utlåtande och därvid anfört följande:

Med framhållande av Varnhems klosterkyrkas stora betydelse som ett av Sveriges mest imponerande, historiskt och kulturbistoriskt intressanta minnesmärken får riksantikvarien på det livligaste tillstyrka detta kommissionens förslag till åtgärder, genom vilka kyrkan dels i mycket skulle även till sitt inre återfå ursprunglig form och utseende och dels få viktiga partier konserverade och restaurerade, samt att Kungl. Maj:t till dessa åtgärder täcktes bevilja de av kommissionen äskade medlen.

Riksantikvarien vill sålunda med ovan gjorda anslutning till restaureringsförslaget allmänna principer dock framhålla, att arbetets utförande, i vad det avser äldre byggnadsdelar och detaljer, bör ske i intimt samråd med och med godkännande av vitterhetsakademiens representant eller vid förfall för denne av riksantikvarien eller dennes ombud.

Byggnadsstyrelsen, som desslikes anbefallts avgiva utlåtande i ärendet, har genom domkapitlet i Skara infortrat församlingens yttrande, och har densamma å kyrkostämman den 18 november 1919 förklarat sig på det varmaste tillstyrka kommissionens förslag. I avseende å kostnaderna för kyrkans uppvärmning anför församlingen följande:

Församlingen anser sig böra tillägga, att, då församlingen är och för en lång tid framåt torde bli synnerligen betungad av skatter på grund av skolbygge och andra kommunens behov — år 1919 har måst utdebiteras 19 kronor för varje beräknad inkomst av 100 kronor — denna i och för kyrkans uppvärmning icke torde kunna bära större uttaxering årligen än som församlingar av samma storlek som Varnhem anse behövlige för sina kyrkors uppvärmning eller cirka 20 å 25 öre för varje beräknad inkomst av 100 kronor.

Domkapitlet i Skara, som ävenledes på det livligaste tillstyrker förslaget om åtgärder för beredande av statsanslag till restaureringsarbetet, anför i utlåtande den 26 november 1919, bland annat, följande:

Domkapitlet, som icke kan underlåta att här uttala sin glädje över möjligheten att inom en snar framtid få den ärevördiga, vackra och värderika kyrkan försatt i ett i alla avseenden värdigt skick, får förklara sig icke hava från kyrklig synpunkt något att erinra mot de föreliggande ritningarna till kyrkans fortsatta restaurering.

Domkapitlet finner sig också kunna tillstyrka bifall till kommissionens framställning, att ur De la Gardieska gravkassan i Varnhem måtte ytterligare utanordnas ett belopp av 60.000 kronor såsom bidrag till gäldandet av kostnaderna för kyrkans restaurering. Domkapitlet anser kassan med dess återstående behållning kunna bestrida kassans årliga utgifter, helst i den nya stat för kassan, till vilken domkapitlet efter

fullbordandet av kyrkans restaurering vill upprätta förslag, åtskilliga utgiftsposter torde kunna uti icke oväsentlig grad minskas.

Domkapitlet förutsätter dock härvid, att kassans utgifter för år icke i något fall komma att överstiga 4,000 kronor.

För egen del säger sig byggnadsstyrelsen i utlåtande den 29 november 1919 i allo biträda det av kommissionen uppgjorda restaureringsförslaget samt yttrar vidare följande:

Vad de beräknade kostnaderna beträffar finner styrelsen dem skäliga, men anser sig styrelsen böra frambålla svårigheten för närvarande att verkställa tillförlitliga kostnadsberäkningar i allmänhet, och i synnerhet när det som i föreliggande fall gäller ömtåliga restaureringar.

Rörande ifrågasatt bestridande av en del av kostnaderna genom bidrag från De la Gardieska gravkassan har byggnadsstyrelsen för sin del intet att erinra.

Byggnadsstyrelsen tillstyrker alltså stadfästelse av föreliggande restaureringsförslag, under förutsättning att ritning till den nya orgelfasaden underställes Kungl. Maj:ts prövning, samt hemställer, att Kungl. Maj:t täcktes dels medgiva, att såsom bidrag till bestridande av ifrågavarande kostnader finge från berörda kassa utgå ytterligare 60,000 kronor, dels ock till 1920 års riksdag avlåta proposition om anvisande för ändamålet å extra stat för år 1921 av ett anslag å 126,000 kronor.

Slutligen har justitiekanslersämbetet i infortrat utlåtande den 19 januari 1920 tillstyrkt medgivande, att såsom bidrag till kostnaderna för kyrkans restaurering må utöver förut beviljade belopp ur De la Gardieska gravkassan utgå ytterligare 60,000 kronor, att av kommissionen mot redovisningsskyldighet till domkapitlet lyftas i mån av arbetenas fortgång.

Departement-
schefen.

Det torde ej kunna råda delade meningar om önskvärdheten av att de sedan länge planlagda arbetena rörande restaurering av Varnhems klosterkyrka varda snabbt och energiskt fullföljda. Den betydelse, som denna kyrka — ett av de dyrbaraste minnesmärkena från vår medeltid — äger från såväl kulturhistorisk som konsthistorisk synpunkt, gör, att dess iståndsättande bör betraktas såsom en allmän angelägenhet, vilken till fulla motiverar ett ekonomiskt bispringande från statens sida. I avseende å detta restaureringsarbete föreligger också den gynnsamma omständigheten, att huvudparten av de erforderliga kostnaderna kan bestridas ur en särskild donationsfond, den s. k. De la Gardieska gravkassan, och att det följaktligen allenast är en del av kostnadssumman, som nu ifrågasättes utgå av statsmedel. Av handlingarna framgår ävenledes, att gravkassans tillgångar icke kunna till större belopp än nu föreslagits tagas i anspråk för ifrågavarande ändamål. Vid flerfaldiga tillfällen har staten trätt hjälpsamt emellan för ändamål, liknande det nuvarande, men näppeligen hava därvid,

vad kyrkliga minnesmärken beträffar, under senare tider i något fall förelagat sådana omständigheter som i det nu föreliggande, där det gäller att i värdigt skick återställa en byggnad, som intager en allmänt erkänd rangplats bland våra relativt fåtaliga fasta minnesmärken från medeltiden. Jag finner mig följaktligen böra tillstyrka en hänvändelse till riksdagen för utverkande av erforderligt fyllnadsanslag till restaureringens fullbordande.

I avseende å det nu av statsmedel ifrågasatta beloppet, 126,000 kronor, har jag icke funnit anledning till erinran. Hela denna summa behöver emellertid icke nu begäras på riksstaten för år 1921, då en något längre byggnadstid än ett år synes mig tillräddig. Å andra sidan torde byggnadsarbetet, för undvikande av att administrationskostnaderna i onödan drivas i höjden, böra planläggas och bedrivas så, att arbetets slutförande kan ske under år 1922. Jag har därför ansett lämpligast, att summan fördelas på två år och att för år 1921 ett belopp av 60,000 kronor göres tillgängligt.

Övriga i ärendet omförmälda, på Kungl. Maj:ts beslut ankommande åtgärder såsom fastställande av restaureringsplan och medgivande av erforderligt anslags utgående ur De la Gardieska gravkassan torde få bliva föremål för Kungl. Maj:ts prövning, efter det riksdagen fattat beslut i fråga om statsanslag för ändamålet.

Jag hemställer alltså, det Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att såsom bidrag till kostnaderna för fullföljande av Varnhems klosterkyrkas restaurering bevilja ett belopp av 126,000 kronor samt därav anvisa på *extra stat* för år 1921 såsom reservationsanslag 60,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gösta Neuendorff.

